

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. д-р Тодор Моллов

(Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“)

за дисертационния труд на **доц. д-р Николай Георгиев Папучиев**
„Антропология на символните форми. Създаването на етнографския
разказ в контекста на идеологиите на пазара, държавните институции и
масовата култура в епохата на модерността”
(за присъждане на научната степен „**доктор на филологическите
науки**”)

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Българска литература

Уважаеми колеги,

предлаганият от д-р Николай Папучиев дисертационен труд е поредният знак за съзряването на съвременната българска антропологична мисъл, която е в състояние на оценки досегашното си развитие не само (и не толкова) като самозатворена система, а в контекста на актуалните теории за мястото на наследството в контекста на модерната епоха. Без съмнение, авторът представя в най-добра светлина тази обективна необходимост и защото продължава една „лична” научно-теоретична траектория, което проличава във високия професионализъм на досегашните му изследвания.

1.

Доцент д-р Николай Георгиев Папучиев е магистър по Филология със специализация Етнология (1992-1997 г., Югозападен университет “Неофит Рилски” - Благоевград, България); магистър по социология (2001-2001 г.; Университета в Лунд, Швеция), притежава образователна и научна степен доктор по Шифър 05.04.09 (Фолклористика, вкл. български фолклор, славянски фолклор) от 02.05.2007 г.

Професионалната му реализация до момента включва следните по-важни позиции: Институт за литература при БАН (2004 - сътрудник в сп. Литературна мисъл); ЮЗУ "Н. Рилски", Благоевград (2005-2009 - асистент по Български фолклор и Етнология); Институт по образование и мениджмънт, Благоевград (2006-2007 - гост-преподавател по етнология); Университет „Мария Кюри-Склодовска“, Люблин, Полша (2007-2009 - адюнкт в катедра Славянско езикознание; СУ „Свети Климент Охридски“ (2009-2012 - главен асистент; 2013 насетне - доцент).

Преподавателската му работа включва разработването и воденето на следните по-важни лекционни курсове: История на етнологията (2006-2007, Институт по образование и мениджмънт, Благоевград); Български фолклор (2007-2009, Ун-т „Мария Кюри-Склодовска“, Люблин, Полша); Български фолклор, Увод във фолклористиката и Етнология на родството (2009-2010, ЮЗУ „Н. Рилски“); Славянски фолклор; Антропология на славянските народи; Антропология на българите. Български фолклор (2009 и досега, СУ „Св. Климент Охридски“); Увод в интерпретативната антропология (2011 и досега; СУ „Св. Климент Охридски“); СИД „Антропология на съвременността“ (2013, ФСлФ).

Николай Папучиев доуплътнява своите научни компетентности и чрез редица научни специализации: 2013 (Ун-т „Адам Мицкевич“ в Познан, Полша); 2014 (Ун-т „Мария Склодовска-Кюри“ в Люблин, Полша); 2014 (Ун-т в Лотц, Полша); 2014 (Института по Славистика в Полската академия на науките); 2015 (Грац, Австрия).

Активната научна и преподавателска позиция прави от д-р Николай Папучиев компетентен член на редица антропологични инициативи: член на Сдружение на културните антрополози „Етносфера“, Познан, Полша; координатор на магистърска програма „Интерпретативна антропология“ в СУ „Св. Климент Охридски“; ръководител на Антропологичния дискуссионен клуб към ФСлФ при СУ „Св. Климент Охридски“.

В рамките на периода 2013-2015 г. той е активен участник в редица национални и международни научно-изследователски проекти: 2013 („Феноменът Бай Ганьо в българската фолклорна и литературна култура от първата половина на XX век”); 2014 („Спешна антропология: Биография на институциите”); 2014 („Музеят и формирането на националната култура: съвременни тенденции”); 2014-2015 („Живописна България”); 2015 („Литературната класика - нови контексти”).

В приложените материали д-р Папучиев е посочил участия в 10 национални и международни научни конференции, както и библиографска справка, която включва две монографични изследвания (Фолклор и национална култура. С., 2012, 280 стр.; Културна антропология: История на идеите. Т. 1. С., 2014, 370 стр.), съставителство и редакторска работа на електронен сборник (Феноменът „Бай Ганьо“ в българската фолклорна и литературна култура от първата половина на XX век. Ред. Милена Кирова, Кристина Йорданова, Николай Папучиев. ЕИ "LiterNet", Варна, Първо издание, 2013-2014) и 17 публикации в представителни български и чуждестранни научни издания.

2.

До тоя момент процедурата по обсъждането на предложения дисертационен труд спазва напълно всички изисквания на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности на МОН и СУ ”Св. Климент Охридски” - документално налични са материалите (писмени и електронни) от предварителното обсъждане в Катедрата, приемането на предложенията за членове на Комисия на ниво Катедра и Факултетен съвет, заповед № РД 38-97 от 17.02.2016 г. на Ректора на СУ за утвърждаване на членовете на Комисията и дата на първото ѝ заседание, Протокол от Първото заседание (от 17.02.2016 г.) за разпределение на функциите на членовете на Комисията и уточняване на дата за второ (и последно) заседание на

18.05.2016 г. При всяка от посочените в Правилника процедури не съм констатирал допуснати нарушения.

3.

Уважаеми членове на Научното жури,

представеният за обсъждане дисертационен труд носи по-общото заглавие „Антропология на символните форми”, но още от разгърнатото подзаглавие („Създаването на етнографския разказ в контекста на идеологиите на пазара, държавните институции и масовата култура в епохата на модерността”) става ясно, че главното в него е изследването на сложния и многопластов механизъм при изграждането на стратегиите в процеса на национално значимия „избор за минало”. Конкретни и подчинени на моментните нужди както на националната културна политика, така и на пазара, тези стратегии винаги имат и своята тясно антропологична проекция в плана на колективно-груповите и индивидуални интереси и цели. Въвеждането на времевия вектор динамизира и проблематизира този процес съобразно актуалните за момента политически, културни, икономически и социално-антропологични реалности.

Николай Папучиев е доказал, че умее да конципира мащабни и значими научно-изследователски полета и да ги уплътнява в спокойно изградени и теоретично задълбочени наративи. Структурата на предлагания дисертационен труд е поредното доказателство за тези изключително полезни качества.

В **Първа глава** („Икономически измерения на груповата идентичност”) се залагат теоретичните подстъпи към обновяване на гледната точка за мястото на традицията в изграждане на модерния национален наратив, като се акцентира върху най-новите идеи на т.нар. „икономическа“ антропология за регулативната роля на пазара като медиатор между институционалните политики и динамизиращите се колективни и индивидуално-групови модели за етнокултурна

идентичност. Обновяването на инструментариума позволява въвеждането на допълнителни динамизиращи концепти към класическите културологични и антропологични парадигми. В този смисъл е безусловната полза от идеята на Джеймс Клифърд, че пазарно-икономическият фактор е специфичен коректив спрямо т.нар. „семиотичен квадрат” на Греймас и Растьер за функционирането на модерната култура. Представен на този етап достатъчно подробно за нуждите на теоретичната база на изследването, действието на посочения механизъм може да се проследи разслоено във всички конкретни ситуации, разгледани в следващите глави.

Измежду голямото разнообразие от анализирани проблеми държа да отбележа един засегнат аспект. Той се отнася до не-случайния характер на подбора на фолклорни образци, които навлизат в т.нар. висока култура „отдолу нагоре“, чрез фолклорните антологии те се разпознават като високо оценявана фолклорна изящна словесност, и по този начин се превръщат в част от белезите на националната самоидентичност. От друга страна, тъкмо измежду тях е и подборката за образци на редица авторски художествени произведения (т.нар. фолклоризъм), които по силата на своята принадлежност към националния литературен канон задават специфичен бумерангов ефект върху изграждащите се по разнообразни признаци колективни общности. Подготвен чрез този модел (на обучение в култура), редовият консуматор започва да оценява като пълноценни художествени творби не толкова все още познатите му фолклорни текстове, а образците на читанката (антологията е сякаш повече за интелектуалеца), където те се редуват с авторските литературните творби на фолклорна тематика (напр. П.П. Славейков и П.К. Яворов), като при това нерядко мислят авторските квази-фолклорни текстове (най-често консумирани чрез медиите) именно като фолклорни - знак за силната гравитация на явлението „масова култура” (и появата на т.нар. фолклоризация).

В националния период динамиката на процесите както в институционалната сфера (с нейното желание и възможности за прокарване на културни политики), така и на социално-антропологичните реалности, в немалка степен са пряко съотнесими с икономическите фактори и ролята на пазарните механизми като неизбежен посредник и регулатор между първите две. На тези сложни и невинаги лесни за анализационно моделиране процеси е посветена **Втора глава** от изследването - „Модерната нация и употребите на културата”. От една страна тук са проследени до границите на възможната изчерпателност възможностите на държавните институции да моделира необходима колективна, респ. общостнична идентичност, както и да предостави законови рамки за реализацията на тази идентичност чрез продукти, които я представят на пазара. От друга страна, посочените продукти са по косвен начин облъчени с идеологическите послания на своето време, т.е. резултат от „инженерните усилия” на политическата класа и подвластните ѝ институционални инструменти. Казано по друг начин, в целия времеви обхват на националната държава се наблюдава не само нееднаква скорост на институционалните рефлексии към употребата на колективно-традиционното, но понякога и определена съпротива към някои форми и резултати, в които институциите разпознават инерцията на послания от предишен период. Д-р Папучиев е успял да представи многообразието на тези сложни процеси и да ги уплътни с фактологичност, да проясни максимално достоверно „дисциплиниращите модели на модерния национален наратив” в различните периоди от неговото съществуване, както и да проследи социално-икономическите основания за трансформациите в същия този надреден наратив.

Лично за мен бяха изключително полезни наблюденията върху развоя на отношението към туризма като проява на динамиката на социално-обществения живот. Задълбочените анализи на феномена, наред с отношението към „спомена” за (Духа на) разкриват ролята и

значението на сувенира в процеса на моделиране на модерната адаптивност. Не по-малко полезни (и любопитни) са и размишленията на д-р Папучиев относно разнообразните форми на изява на националния творчески потенциал в областта на занаятите, динамичните търсения на най-адекватен отговор на въпроса за характеристиките на занаятчийския продукт като специфично отражение на вещния свят на традиционната култура. Бях удивен от факта, че още в първия Закон за опазване на наследството (1890) под защита са били поставени и фолклорните словесни произведения - при все още функционираща (и доминантна) фолклорна култура този акт очевидно е бил малко прибързан, но днес, когато все повече фолклорно-етнографски феномени се узаконяват като „живи човешки съкровища”, можем да се замислим за неговата евристичност.

Трета глава е посветена на политико-икономическите и културни трансформации на символите на националното. В така очертаното аналитично поле се проследяват проблемните зони в не винаги лекия процес на изграждане на дълготрайна социална памет чрез артефактите и художествената адаптация на традицията. В тази глава се продължават наблюденията за мястото и значението на социално-икономическата парцелация на обществото и появата на свободното време, което има пряко отношение към разгръщането на туристическото движение, формирането на туристическите дружества и частни поклоннически групи. Тук д-р Папучиев обръща внимание на експонирането на характерни образи-топоси в географията на родното (морето и планината, особено на Балкана и ролята му в изграждане на романтико-героичната национална идеология). Проследява се смяната на акцентите в туристическите посещения на историко-географски топоси, изложби и музеи - първоначално доминира наблюдението, впоследствие се повишава ролята на закупените артефакти (сувенири, копия и т.н.). Посочва се компенсаторната роля на музеите, туристическата индустрия

и визуалните изкуства в процеса на поддържането на етнокултурната памет за откъснатите от държавата територии на Македония, Тракия и Северна Добруджа. За разлика от процесите до 40-те години, в социалистическия период туризмът добива масов и почти задължителен характер за ученици, работници и пенсионери. Според д-р Папучиев идеологическите послания в този период са „контролирано имплантирани под формата на различни социални сюжети, а тяхното онагледяване се извършва с помощта на масовия туризъм”. Може би на най-силно напрежение в тоя период е подложена занаятчийската гилдия, която докъм 30-те - 40-те години тъкмо е започнала да добива собствен облик и механизми за адаптиране към пазарната икономика. Редовете, посветени на постепенната ѝ подмяна с институционализирани звена за обществено-политически поръчки, са измежду най-тревожните в дисертационния труд. Макар и да са не по-малко тревожни, наблюденията върху последния четвърт век (след 1989 г.) подсказват бъдещ ред в брауновото движение на интуитивно напипване на верните пътища в забързаното ни и чрез технологичните новости съвремие. За жалост, тъкмо днес липсва що-годе ясна държавно-институционална стратегия за развитието не толкова по отношение на самия културен туризъм, колкото за пазарно-икономическа репрезентация на етнокултурната ни идентичност.

Впрочем, тъкмо тази мотивирана и теоретично надежда налага обособяване на особена финална част (**„Вместо заключение. Производство и потребление: гледни точки”**). В нея, освен очакваното актуализиране на теоретичния инструментариум в посока на прогностичното, ще открием в много по-голяма степен автентичния глас на днешните участници в процесите за актуализация и възпроизводство на овеществения свят на миналото като интегративна част на националния наратив.

4.

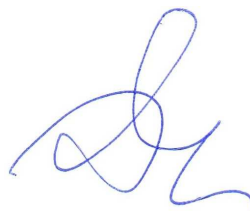
В заключение със задоволство ще отбележа, че предлаганият дисертационен текст е изграден мащабно и като теоретична конструкция, и като доказателствен материал, авторът е внимателен в своя изказ, коректен към източниците и мненията на другите изследователи в полето на политическата, икономическа и социалноантропологична проблематика.

Със своята актуалност, изчерпателност и предложени евристични решения както в по-общото поле на съвременната българската етнология и социална антропология, така и в по-частните случаи, предложеният дисертационен труд съответства на законовите изисквания (чл. 12 на ЗРАСРБ, чл. 37 от Правилника за прилагането му и Правилника на СУ за условията и реда за придобиване на научна степен и заемане на академични длъжности).

Изложеното по-горе ми дава основание убедено да гласувам с „ДА” за това на д-р Николай Георгиев Папучиев да бъде присъдена научната степен „доктор на филологическите науки”.

Велико Търново

12.04.2016г.

проф. д-р Тодор Дончев Моллов